

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ТЕХНОЛОГІЧНЕ ОНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

БУРСОВ Ростислав Вікторович - здобувач Міжрегіональної академії управління персоналом

УДК [005.418:334.716]:336.22(477)

В статті визначені та систематизовані податкові стимули інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств згідно з чинним законодавством України. Проаналізовано сучасний стан інноваційної активності підприємств. Дана оцінка ефективності використання податкових пільг промисловими підприємствами.

Ключові слова: податкові стимули, інвестиційно-інноваційна діяльність, інноваційна активність, аналіз стану промисловості України.

Постановка проблеми

Сучасні тенденції економічного розвитку переконливо свідчать, що забезпечення сталого довгострокового зростання національної економіки та соціально-гуманітарний розвиток суспільства неможливі без активізації інноваційних процесів, вагому ролі у спрямуванні яких відіграє держава. Водночас джерела і рушійні сили інноваційних процесів у країнах із ринковою економікою та країнах з трансформаційною економікою є відмінними, що обумовлює також і відмінність підходів до формування механізмів їх державного регулювання.

Існує необхідність визначення впливу податкової системи України на процеси технологічного оновлення суб'єктів господарювання. У першу чергу, є потреба в аналізі оподаткування промислових підприємств прибутковими податками, а саме оцінити ефективність такого оподаткування в рамках їх технологічного оновлення, а також стимулювання інноваційної діяль-

ності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Незважаючи на певний рівень теоретичного розкриття підходів щодо податкового регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності та інструментів здійснення інноваційної політики, поза увагою залишаються процеси можливих позитивних і негативних наслідків такого впливу, підстав та меж регулятивного втручання держави у процеси функціонування інноваційного підприємництва та обґрунтування вибору інструментів такого регулювання.

Постановка завдання

У зв'язку з цим, завданням роботи є систематизація та класифікація податкових стимулів інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств з врахуванням змін у чинному законодавстві України. Визначення інструментів податкового стимулювання. Аналіз стану інноваційної активності промислових підприємств та оцінка ефективності використання податкових пільг промисловими підприємствами.

Виклад основного матеріалу

Прямий вплив податкового стимулювання інноваційної діяльності доцільно розглядати стосовно виявлення особливостей вітчизняної практики стягнення прибуткових податків як стимулів технологічного оновлення промислових підприємств.

Слід відмітити, що прийняття

Податкового кодексу України особливо не розширило перелік пільг, які можна зарахувати як стимулюючі технологічне оновлення промислових підприємств в Україні, як результат, він залишився досить обмеженим.

У вітчизняному податковому законодавстві серед пільг і преференцій основними є ті, що надаються з оподаткування прибутку підприємств. Можна розглянути зміни у законодавстві, стосовно податкових стимулів, що стосуються технологічного онов-

Таблиця 1

**Перелік чинних податкових стимулів
інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств**

Назва нормативно-правового документа	Перелік податкових пільг інвестиційно-інноваційного характеру, передбачених в окремих статтях документа
Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»	1. Звільнення від оподаткування прибутку, одержаного при реалізації проєктів технологічних парків. 2. Встановлення 20-відсоткової норми прискореної амортизації основних фондів 3 та 4 груп, що задіяні у проєктах технопарків.
Податковий кодекс України	Звільняється від оподаткування прибуток: 1. Отриманий виробниками від реалізації: біопалива; електричної енергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії; теплової енергії, виробленої з використанням біологічних видів палива; техніки, яка споживає біологічні види палива; результатів діяльності підприємств суднобудівної промисловості; 2. 50% прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проєктів підприємств; 3. 80% прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України таких товарів власного виробництва: устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії; товари, які будуть використовуватись у виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії; устаткування для виробництва альтернативних видів палива та ін.

Джерело: складено автором за [1, 2]

Таблиця 2

**Перелік податкових стимулів
інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств
(втратили чинність)**

Назва нормативно-правового документа	Перелік податкових пільг інвестиційно-інноваційного характеру, передбачених в окремих статтях документа
Закон України «Про інноваційну діяльність»	1. Звільнення від оподаткування 50% прибутку підприємств, одержаного від виконання інноваційних проєктів. 2. Можливість здійснення прискореної амортизації основних фондів третьої групи. 3. Сплата земельного податку у половинному розмірі.
Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»	Звільнення від оподаткування 50% прибутку від реалізації інноваційної продукції інноваційними центрами.
Закони України та укази Президента України, що регулюють оподаткування в межах спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку	1. Звільнення від оподаткування 50% прибутку інвесторів на територіях окремих спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ). 2. Звільнення від оподаткування прибутку (або 50% прибутку) інвесторів на територіях із спеціальним режимом інвестиційної діяльності (ТПР).

Джерело: складено автором за [3, 4, 5, 6]

лення і проведення інноваційної діяльності промислових підприємств. Доцільно проаналізувати існуючий арсенал податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств, а також перелік податкових стимулів, що законодавчо втратили чинність в Україні. Список основних податкових стимулів інноваційної діяльності промислових підприємств, закріплених на законодавчому рівні, наведено в таблиці 1.

Для порівняння у таблиці 2 наведено перелік законодавчих норм, що стосується податкового стимулювання технологічного оновлення й інноваційної діяльності, що втратили чинність.

Кількість податкових стимулів, що були передбачені Законом України «Про інноваційну діяльність» [3], які, у першу чергу, стосувались податку на прибуток для підприємств, почала суттєво скорочуватись із 2003 року. Стимулювання технологічного оновлення й інноваційної діяльності переважало серед промислових підприємств, які належали до інноваційних і займались реалізацією інноваційних проектів.

У 2005 році зазначені вище законодавчі норми податкового стимулювання були відмінені повністю відповідним Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» [6].

У Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» [4] були прописані положення щодо стимулювання інноваційної діяльності, у тому числі, технологічного оновлення промислових підприємств (п. 14 ст. 7).

Перша редакція даного законодавчого акту передбачала особливі умови з оподаткування діяльності інноваційних центрів, які були внесені до державного реєстру.

Отриманий прибуток від реалізації інноваційної продукції, з моменту її реєстрації в інноваційних центрах, оподатковувався не в повному розмірі, пільга становила 50%, а її дія розповсюджувалась на перші три роки після державної реєстрації продукції як інноваційної.

Проте, у 2004 році відповідні норми від-

носно пільгового оподаткування прибутку отриманого від реалізації інноваційної продукції промислових підприємств, були повністю скасовані.

Чинним українським законодавством пільгове оподаткування поширюється лише на окремі групи промислових підприємств, що займаються виробництвом інноваційної продукції, а також впроваджують інновації у виробництво.

Прикладом податкового стимулювання інноваційної діяльності є прийнятий на законодавчому рівні спеціальний режим діяльності для технологічних парків.

Він прописаний у Законі України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [1], де зазначено, що державне сприяння інноваційній діяльності технопарків здійснюється шляхом їхньої державної фінансової підтримки та цільового субсидювання проектів (ст. 3).

Системі пільгового оподаткування, яка прописана у законі, має ряд стимулів, серед яких варто виділити звільнення від податку на прибуток підприємств, що формується внаслідок реалізації проектів технологічних парків. Він нараховується в порядку, який встановлений у Податковому кодексі України [2].

Крім того, для учасників технологічних парків і спільних підприємств при реалізації інноваційних проектів встановлюється щорічна 20% норма прискореної амортизації задіяних у них основних засобів (3 та 4 групи).

На основні фонди промислового підприємства 3 групи, що використовуються у проекті технопарку, нараховується амортизація до досягнення нульового значення балансової вартості [1].

Сфера трансферу технологій також охоплює податкове стимулювання технологічного оновлення та інноваційної діяльності промислових підприємств. Згідно із Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [7] визначені особливості субсидювання трансферу технологій, що здійснюється за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності загальнодержавного рівня (ст. 22).

Цільові субсидії на підтримку інноваційних процесів визначаються Кабінетом Міністрів України відповідно до прийнятого Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Законодавчо встановлюється цільова субсидія у розмірі суми податку на прибуток підприємств, одержаного від впровадження зазначених технологій, нарахованої за період та у порядку, що встановлені Податковим кодексом України.

Прийняття Податкового кодексу України є основним заходом із активізації непрямих методів державного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств.

Юридично закріплені стимули, закладені у системі оподаткування прибутку та спрямовані на активізацію національних промислових підприємств до технологічного оновлення, а саме: збільшення швидкості оновлення основних засобів, використання енергозберігаючих технологій і виробництва інноваційних видів продукції.

Підтримка інноваційної діяльності промислових підприємств у Податковому кодексі України за рахунок податку на при-

буток підприємства забезпечується наступними інструментами (рис. 1).

Проте, цільова допомога, серед інструментарію державної підтримки інноваційної діяльності є більш поширеною мірою ніж податкове стимулювання, і свідчить про перевагу прямих виплат з державного чи місцевих бюджетів.

Але використання податкових стимулів є важливим і актуальним механізмом підтримки технологічного оновлення промислових підприємств, особливо в період економічних криз і обмеженості можливостей бюджетного фінансування.

У таких умовах промислове підприємство має орієнтуватись на власні можливості, і використовувати стимули, спрямовані на реінвестування коштів у результаті звільнення прибутку від оподаткування, використання знижених ставок податку чи застосування прискореної амортизації.

Виявити тенденції у сфері податкового стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств допоможе аналіз їх активності у використанні та виробництві інноваційної продукції.

Необхідно зазначити, що за період з

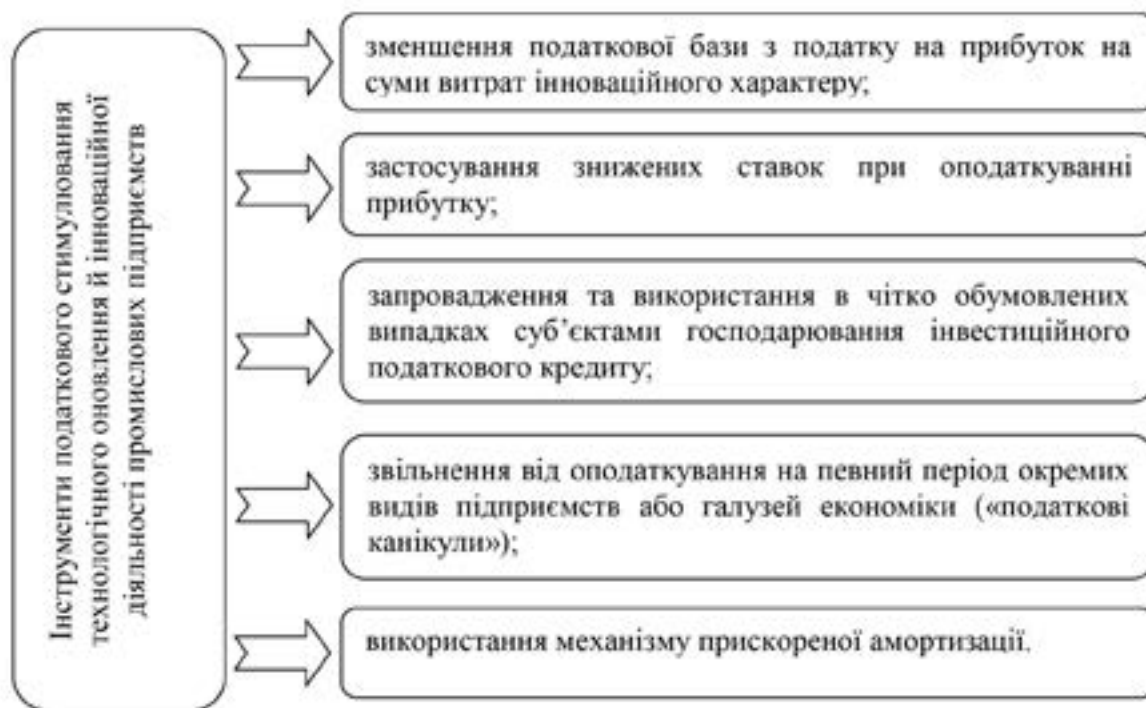

Рис. 1. Інструменти податкового стимулювання технологічного оновлення й інноваційної діяльності промислових підприємств

Таблиця 3

Інноваційна активність промислових підприємств у 2010-2013 роках

Показник	2010	2011	2012	2013
<i>Кількість підприємств, одиниць</i>				
Промисловість	10606	10350	10089	10189
Добувна промисловість	618	613	615	581
Переробна промисловість	9017	8773	8490	8383
Машинобудування	1881	1811	1728	2174
<i>Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, одиниць</i>				
Промисловість	1462	1679	1758	1715
Добувна промисловість	40	53	46	38
Переробна промисловість	1349	1499	1581	1551
Машинобудування	417	443	426	530
<i>Питома вага інноваційноактивних підприємств, %</i>				
Промисловість	13,8	16,2	17,4	16,8
Добувна промисловість	6,5	8,6	7,5	6,5
Переробна промисловість	15,0	17,1	18,6	18,5
Машинобудування	22,2	24,5	24,7	24,4

Джерело: складено автором на основі [8, 9]

Таблиця 4

Придбання машин і обладнання промисловими підприємствами у 2010-2013 роках

Показник	2010	2011	2012	2013
<i>Кількість підприємств, що придбали машини і обладнання, одиниць</i>				
Промисловість	840	1062	1096	1082
Добувна промисловість	22	33	29	28
Переробна промисловість	753	917	956	950
Машинобудування	209	248	256	308
<i>Частка підприємств, що придбали машини і обладнання, %</i>				
Промисловість	7,9	10,3	10,9	10,6
Добувна промисловість	3,6	5,4	4,7	4,8
Переробна промисловість	8,4	10,5	11,3	11,3
Машинобудування	11,1	13,7	14,8	14,2

Джерело: складено автором на основі [8, 9]

2010 по 2013 роки частка промислових підприємств, що займалися інноваціями в Україні поступово зростала, хоча у 2013 році позитивна динаміка буда перервана незначним спадом. А сам показник є значно вищим порівняно з 2010 роком як у абсолютному, так і відносному вираженні (табл. 3).

Слід відмітити деякий спад інноваційної активності промислових підприємств

у 2013 році. У 2012 році їхня частка становила 17,4%, це було найбільше їх значення, що в абсолютному вираженні становило 1758 інноваційно-активних підприємства.

Логічним є значно нижча питома вага промислових підприємств, що займаються інноваціями у добувній промисловості, порівняно з середнім значенням по промисловості.

А більш висока їх частка у переробній

**Витрати промислових підприємств
на інноваційну діяльність у 2010-2013 роках**

Показник	2010	2011	2012	2013
<i>Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн. грн.</i>				
Промисловість	8 045,5	14 333,9	11 480,6	9 562,6
Добувна промисловість	288,1	991,2	645,0	744,1
Переробна промисловість	7 698,8	8 315,0	8 056,0	8 262,3
Машинобудування	2 541,6	2 731,7	3 079,1	4 681,3
<i>Витрати на придбання машин і обладнання, млн. грн.</i>				
Промисловість	5 051,7	10 489,1	8 051,8	5 546,3
Добувна промисловість	206,6	825,4	571,2	609,0
Переробна промисловість	4 758,6	5 029,3	4 779,5	4 517,3
Машинобудування	1 008,0	1 248,7	1 243,5	1 755,6
<i>Частка витрат на придбання машин і обладнання, %</i>				
Промисловість	62,8	73,2	70,1	58,0
Добувна промисловість	71,7	83,3	88,6	81,8
Переробна промисловість	61,8	60,5	59,3	54,7
Машинобудування	39,7	45,7	40,4	37,5

Джерело: складено автором на основі [8, 9]

Таблиця 6

**Фінансування витрат на інноваційну діяльність
промислових підприємств у 2010-2013 роках**

(млн. грн.)

Джерела фінансування	2010	2011	2012	2013
Власне фінансування	4 775,2	7 585,6	7 335,9	6 973,4
Державне фінансування	94,0	162,0	241,9	184,6
Іноземне фінансування	2 411,4	56,9	994,8	1 253,2
Всього	8 045,5	14 333,9	11 480,6	9 526,6

Джерело: складено автором на основі [8, 9]

промисловості і, особливо, машинобудуванні, яка підтверджує їх більшу спрямованість до інновацій та виробництва високотехнологічної продукції, що у кінцевому результаті сприяє створенню продукції з високою часткою доданої вартості.

За кількістю підприємств, що придбали машини і обладнання у промисловості відбулось незначне скорочення. У переробній промисловості їх частка взагалі не зменшилась (11,3%). Кількість підприємств машинобудування, за цим показником в абсолютному значенні дещо зросла, а у відносному знизилась до 14,2% порівняно з 14,8% у 2012 році (табл. 4).

Проте, ситуація з витратами промислових підприємств на інноваційну діяльність

є набагато складнішою. По промисловості суттєвого скорочення зазнали загальні витрати, а також витрати на придбання машин і обладнання. Частка останніх за 4 роки скоротилась на 4,8% і становить 58% (табл. 5).

Найкраща ситуація спостерігається по добувній промисловості, показники якої дещо покращились порівняно з 2012 роком. Негативна динаміка в переробній промисловості, хоча відбулось незначне зростання загальних витрат на інноваційну діяльність, витрати на машини і обладнання не зросли, а їх частка від загального обсягу скоротилась і має нижчі показники, ніж по промисловості.

Підприємства машинобудування за

Таблиця 7

Фінансові втрати від пільгового оподаткування в Україні в 2009-2012 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012
Кількість пільг, одиниць	62819	64867	51417	×
Обсяг фінансових втрат, млн. грн.	28 207	37 127,4	40 382,6	48 659,1

Джерело: [8, 9]

часткою витрат на машини і обладнання мають суттєво гірше становище. За останні 4 роки даний показник є найнижчим – 37,5%.

Отже, інноваційна активність промислових підприємств є низькою, не зважаючи на зростання частки суб'єктів господарювання, які займаються інноваціями. Сума їх витрат на інноваційну діяльність свідчить про зниження обсягів технологічного оновлення у національному господарстві.

Однак для більш ґрунтовного дослідження потрібно проаналізувати джерела фінансування інноваційної діяльності, а саме за рахунок власних коштів, державних ресурсів, що включають фінансування з державного бюджету, місцевих бюджетів і позабюджетних фондів, а також іноземного інвестування (табл. 6).

Непривабливий інвестиційний клімат, як його оцінюють іноземні інвестори, є важливою проблемою, яку необхідно вирішувати за допомогою розроблення нових державних програм щодо підтримки і

сприяння зовнішньому інвестуванню в економіку України.

Одним із напрямків такої підтримки є спрощення митних і податкових процедур, впровадження податкових стимулів та преференцій для іноземних інвесторів, які вкладають кошти у розвиток інноваційних промислових підприємств.

Визначення обсягів бюджетних втрат від пільгового оподаткування забезпечить можливість оцінити їх ефективність відносно стимулювання технологічного оновлення й інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні.

Статистичні дані вказують на чітку тенденцію до зменшення обсягів податкового стимулювання технологічного оновлення й інноваційної діяльності промислових підприємств, а після запровадження Податкового кодексу України їхня кількість скоротилася з 62 819 одиниць у 2009 році до 51 417 одиниць у 2011 році, що на 11 402 одиниць менше. Обсяг фінансових втрат навпаки зріс, за

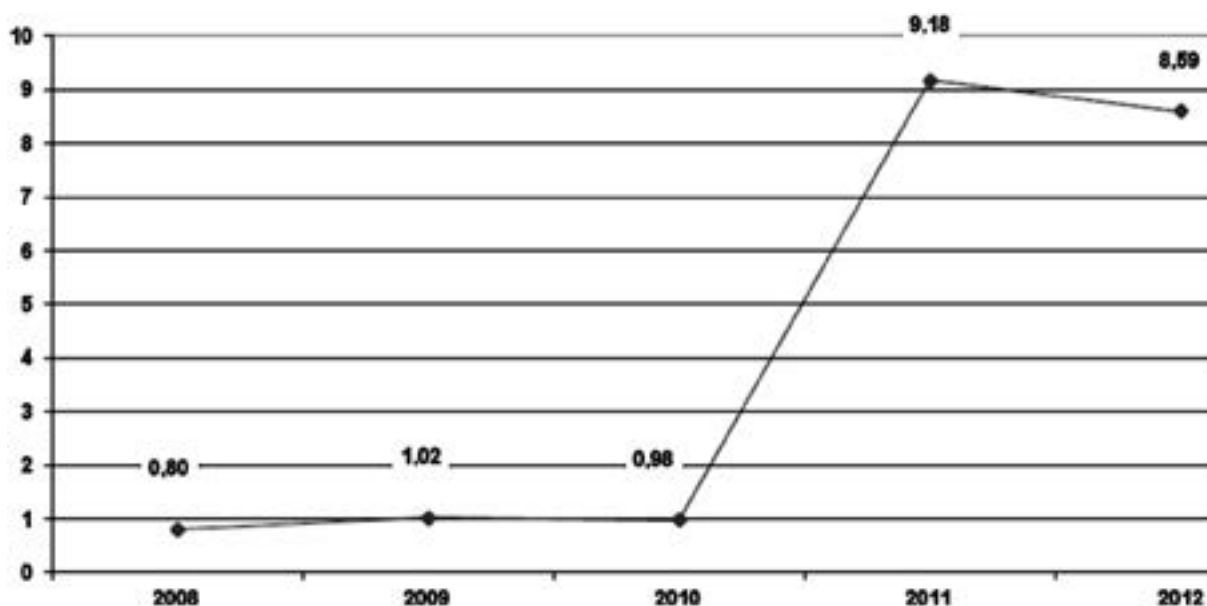

Рис. 2. Частка податкових пільг з податку на прибуток підприємств у структурі інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні у 2008 – 2012 рр.

4 роки він виріс на 20 452,1 млн. грн. (табл. 7).

Потрібно також зауважити, що приріст наданих пільг у грошовому еквіваленті не стосується приросту податкових пільг у найбільш інноваційних видах економічної діяльності національного господарства.

Це свідчить про зниження інноваційної спрямованості норм Податкового кодексу України, після прийняття якого через непрозорість прийняття рішень щодо надання податкових стимулів певній галузі національного господарства, а це не відповідає ринковим принципам становлення конкурентного середовища на національних ринках і знижує конкурентоспроможність вітчизняних промислових підприємств на світових ринках інноваційної продукції.

Визначення частки пільгового оподаткування податком на прибуток підприємств до кількості суб'єктів господарювання, які займалися інноваційною діяльністю в Україні, дозволяє більш точно охарактеризувати ситуацію з оподаткуванням прибутку підприємства від інноваційної діяльності. Ці розрахунки забезпечують можливість встановити ємність пільг з податку на прибуток в інноваційному виробництві протягом певного періоду (рис. 2).

У 2008 році лише 0,8 млн. грн. податкових пільг з податку на прибуток припадало на одне інноваційно активне промислове підприємств, що можна пояснити впливом світової фінансово-економічної кризи.

А коли був введений у дію Податковий кодекс України частка такого податкового стимулювання зросла в декілька разів: у 2011 році коефіцієнт співвідношення становив 9,18 млн. грн. у розрахунку на одне підприємство, у 2012 році – 8,59 млн. грн.

Тому слід відмітити, що після прийняття Податкового кодексу України інноваційна активність серед промислових підприємств дещо зросла, на що вказує приріст підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність.

Висновки

Незважаючи на обмежену кількість пільг, передбачених новим податковим законодавством для промислових під-

приємств, що здійснюють технологічне оновлення й інноваційну діяльність, обсяги наданого податкового стимулювання в Україні у 2011-2012 роках порівняно з 2008-2010 роками зріс у 8 разів, що дало їм змогу отримати додатковий прибуток, який спрямовувався на розвиток їхньої інноваційної діяльності.

Отже, зросла ефективність використання податкових пільг з податку на прибуток підприємств, а зниження податкового навантаження на інноваційні активні промислові підприємства дає можливість реінвестувати вільні кошти у розвиток нових технологій та створення інноваційного продукції.

За останні чотири роки спостерігається приріст промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, не зважаючи на те, що їх частка у 2013 році дещо зменшилась порівняно з 2012 роком, але є значно вищою відносно 2010 року.

Проте, найкраще податковими пільгами скористалися підприємства металургійної та хімічної промисловості. Що свідчить про непрозорість і часткове використання лобістських заходів при отриманні податкових стимулів, а інноваційна складова виробництва в Україні не вважається основою перевагою для того, щоб вони були надані.

Література:

1. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV із змінами та доповненнями (остання редакція 01.02.2006) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.1024>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
4. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 р.

АНОТАЦІЯ

В статті визначено та систематизовано податкові стимули інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств згідно чинного законодавства України. Проаналізовано сучасний стан інноваційної активності підприємств. Надано оцінку ефективності використання податкових пільг промисловими підприємствами.

SUMMARY

The paper systematizes and identifies tax incentives for investments and innovation of industrial activities under the current legislation of Ukraine. The current state of innovation activity of enterprises is analyzed. The evaluation of effectiveness tax incentives for industry is provided.

- № 334/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>

5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 1957 – VI від 01.07.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 р. № 2505 – IV [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.795.0&nobreak=1>

7. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V із змінами та доповненнями (станом на 30.07.2010) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=143-16>

8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України». – 2014. – 314 с.

9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України». – 2012. – 305 с.